

[Signature]
mgr Jacek Gryczewski
dyplomowany konserwator zabytków
uprawnienia dyplom UMK w Toruniu
nr 1485 z dn. 27.09.1996r.
ul. Zagrodowa 5, 48-320 Sidzina

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

POMNIK ŚW. JANA NEPOMUCENA

PACZKÓW, ULICA WOJSKA POLSKIEGO

CZĘŚĆ I. DOKUMENTACJA OPISOWA

1. OPIS OBIEKTU str. 3

1.1. TECHNIKA I TECHNOLOGIA str. 3

1.2. HISTORIA ZABYTKU str. 4

1.3. OPIS, ANALIZA TREŚCI I FUNKCJI ORAZ FORMY str. 4

1.4. KARTA EWIDENCYJNA str. 9

2. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ str. 10

2.1. WARUNKI PRZECHOWYWANIA str. 10

2.2. PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ str. 10

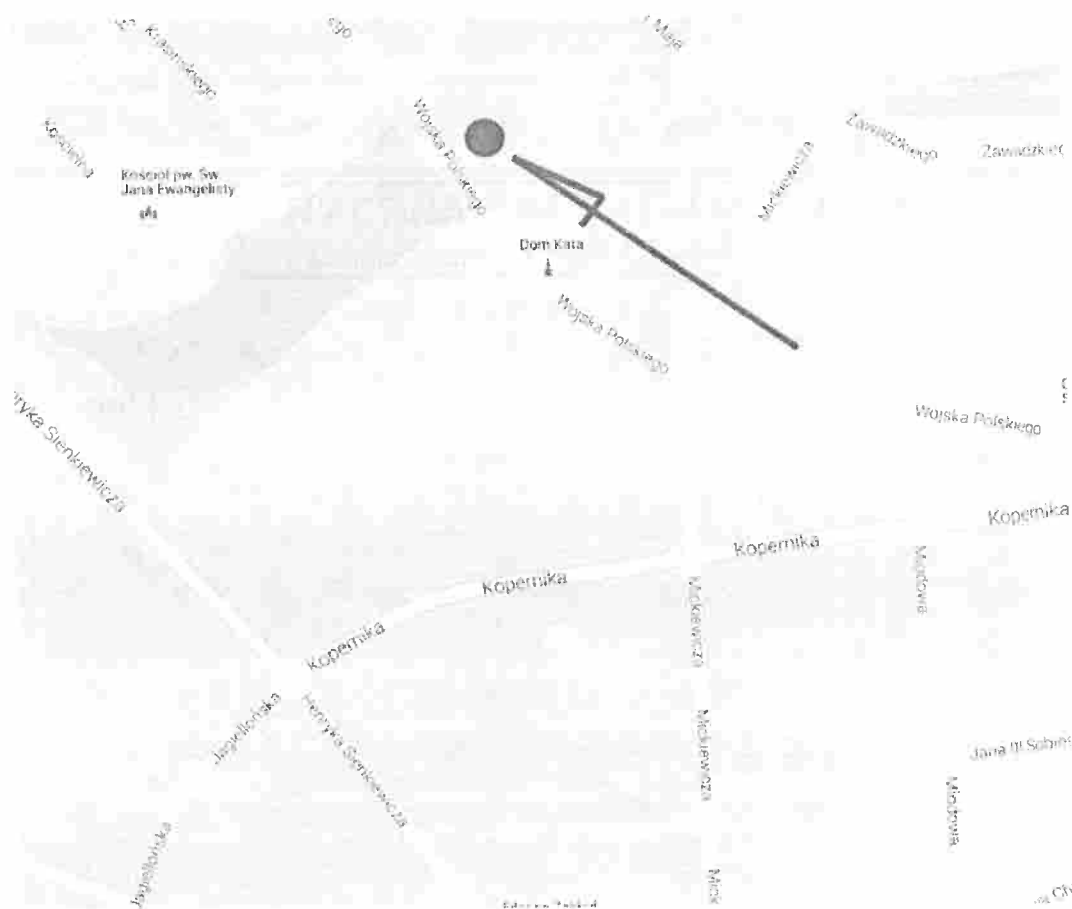
2.3. SKUTKI DZIAŁANIA CZYNNIKÓW NISZCZĄCYCH (STAN ZACHOWANIA) str. 10

3. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI str. 11

4. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH str. 11

RZEŹBA I DETAL ARCHITEKTONICZNY z kamienia naturalnego, sztucznego, cegły i ceramiki budowlanej

RODZAJ OBIEKTU	pomnik
TEMAT	Św. Jan Nepomucen
LOKALIZACJA	Paczków, ulica Wojska Polskiego (ryc. 1)

Ryc. 1. Lokalizacja pomnika św. Jana Nepomucena

1. OPIS OBIEKTU

1.1. TECHNIKA I TECHNOLOGIA

Figura odkuta w piaskowcu. W kamieniu osadzono żelazną aureolę o średnicy ok. 27 cm, obecnie pozbawioną gwiazdek. Prawdopodobnie była złożona. Postument wymurowano z cegieł spoinowanych zaprawą cementową. W postumencie osadzono marmurowy kartusz. Całość tworzy wtórną kompozycję złożoną ze starszych elementów.

Wysokość pomnika wynosi 2,80 m, figury 1,30 m. Wymiar podstawy to 0,9 x 0,9 m. Długość i szerokość kartusza wynosi 0,7 m i 0,4 m.

1.2. HISTORIA ZABYTKU

Główne elementy pomnika powstały w 2 połowie XVII wieku, w warsztacie śląskim.

1.3. OPIS, ANALIZA TREŚCI I FUNKCJI ORAZ FORMY

Rzeźba umieszczona jest na kamiennej, profilowanej uskokowo płycie, z którą tworzy całość. Ustawiono ją na murowanym z cegieł postumencie. We frontowej ścianie cokołu osadzono marmurowy kartusz herbowy Krzysztofa von Huhdorf (ryc. 2) z datą 1679.

Pełnoplastyczna postać św. Jana Nepomucena stoi w kontrapoście zaakcentowanym zgięciem w kolanie lewej nogi. Ubraną w biret głowę otacza kolisty nimb. Głowa jest pochylona w prawo. Twarz szczupła, z krótką brodą. Dłonie podtrzymują ułożony ukośnie krzyż z palmą męczeńską.

Postać ubrana jest w strój liturgiczny złożony z sięgającej do butów sutanny oraz komży do kolan. Ramiona i plecy okrywa peleryna z wzorem imitującym futro.

Fałdy sutanny odsłaniającej czubki butów zostały ukształtowane pionowo. Komża jest opracowana w formie drobnych płaszczyzn z wyodrębnionymi drobnymi fałdami. Krucyfiks został ułożony skośnie w stosunku do pionu postaci. Ogólny kanon postaci jest masywny a postać świętego krępa.

Postument ma kształt wysokiego słupa o wyodrębnionej części bazowej i kapitelowej. Dolny profil części górnej ma przekrój półwałka. Cegły mają dość ciemny i mało nasiąkliwy spiek. Ich wymiary to 25 cm x 13 cm x 6 cm. Spoina ma szerokość około 1 cm.

Przedstawienia św. Jana Nepomucena spotkać można w całej Polsce: na Pomorzu, w Wielkopolsce, Mazowszu czy Małopolsce, jednak najwięcej tego typu rzeźb występuje na terenie Śląska. Ma to związek z bliskim sąsiedztwem tego regionu z Czechami, skąd pochodził. Cześć oddaje mu się na terenie Czech, Niemiec, Francji (Alzacji), Austrii i Węgier. Jego rzeźby najczęściej można spotkać przy drogach, mostach, źródłach, w miejscach dawnych przepraw przez rzeki, także przy kościołach. W większości są to rzeźby kamienne (z piaskowca i wapienia), czasami też figury wykonywano w drewnie. Postać świętego i jego życie było także częstym tematem w malarstwie.

Ryc. 2. Płycina z napisem

Jan Nepomucen urodził się w 1350 roku w czeskim miasteczku Nepomuk koło Pragi. Jego prawdziwe nazwisko brzmiało Johannes Welflin. Był mnichem w klasztorze cystersów w Elbach, z czasem został publicznym notariuszem i klerykiem w Pradze. Od 1377 roku wymieniany jest jako zarządca wikariatu, a po wyświęceniu na księdza w 1380 zostaje proboszczem parafii św. Galla w Pradze. Studiuje na Uniwersytecie Praskim oraz w Padwie.

W 1389, już jako doktor prawa kościelnego zostaje mianowany generalnym wikariuszem arcybiskupa Jana z Jenstein.

Św. Jan Nepomucen był spowiednikiem królowej Zofii, żony panującego w Czechach Wacława IV. Ta zaszczytna funkcja okazała się być dla niego zgubną. Jak mówi legenda, zazdrosny król usiłował wydobyć od spowiednika z jakich grzechów spowiada się jego żona. Wierny przysiędze tajemnicy spowiedzi mimo tortur nie zdradził treści grzechów królowej. Nocą z 20 na 21 marca 1393 roku, z rozkazu króla oprawcy zrzucili Jana Nepomucena z mostu Karola do Weławy. Wówczas to, na wodzie, dokoła głowy świętego miały pojawić się znaki niebiańskie w postaci pięciu gwiazd tworzących świetlistą aureolę. Wyłowione zwłoki pochowano w katedrze św. Wita w Pradze na Hradczanach. Miejsce strącenia kapłana do rzeki upamiętniono tablicą z brązu. Poza legendą, wyjaśniającą okoliczności śmierci świętego, literatura podaje także, że przyczyną zgładzenia Jana Nepomucena mógł być spór między królem a arcybiskupem, którego wikariusz był bliskim współpracownikiem.

Śmierć Jana Nepomucena wywołała wśród ludzi ogromne oburzenie, zaczęto darzyć go czcią, co zapoczątkowało późniejszy rozwój jego kultu. Popularność męczennika doprowadziła do zaliczenia go w poczet świętych. Papież Benedykt XIII dokonał kanonizacji 9 marca 1729 roku.

W 1683 roku na moście Karola ustawiono pierwszy wizerunek Jana Nepomucena. Ta pierwsza rzeźbiarska wersja przedstawia postać stojącą w lekkim kontrapoście, ubraną w sutannę, ramię i mantolet, na głowie ma biret. Święty trzyma przed sobą w ramionach krucyfiks i palmę męczeńską, głowę zdobi aureola z pięciu gwiazd (ryc. 3).

Św. Jan Nepomucen najczęściej przedstawiany jest w charakterystycznym stroju, ubrany w czarną sutannę lub talar, białą komżę obszytą pasmem koronki oraz ramię. Są to charakterystyczne części ubioru członka kapituły i kanonika katedralnego. Święty nosi również wysoki kołnierz zwany kapłańskim bądź rzymskim, lub befkę. Głowę zdobi kapłański biret. W wielu przedstawieniach głowę świętego, zgodnie z legendą, okala aureola z pięciu gwiazd. Ilość gwiazd może być różna - od trzech do dziesięciu.

Ryc. 3. Figura św. Jana Nepomucena z Mostu Karola w Pradze

Do atrybutów świętego należy krzyż odpustowy oraz palma męczeńska. Na palmie zwykle spoczywa krzyż spod którego wychylają się liście i łodyga. Na niektórych wizerunkach św. Jan Nepomucen trzyma w jednej ręce krzyż, a w drugiej palmę. Zdarzają się też przedstawienia w pozie misjonarsko-jezuickiej na których postać wznosi krzyż wysoko nad głową.

Zwykle święty adoruje spojrzeniem trzymany na ręce krzyż, zdarza się że jego wzrok skierowany jest przed siebie lub na widza. Rzadkim atrybutem jest książka, klucz czy stuła, charakteryzujące świętego jako teologa i uczonego. Pierwszy z nich nawiązuje do faktu uwięzienia, drugi zaś do funkcji spowiednika. Jego atrybutami mogą być także zapieczętowany list, zamknięta kłódka lub język. Z czasem niektórzy rzeźbiarze zaczęli przekształcać figurę świętego w mniej lub bardziej rozbudowane pomniki. Na cokołach umieszczano płaskorzeźby ze scenami życia i męczeńskiej śmierci Jana Nepomucena, oraz napisy, herby fundatorów, daty powstania i ew. renowacji pomnika.

Lokalizacja większości pomników wynika z przypisywanych jemu funkcji patronackich. Ponieważ zginął utopiony w rzece, związany jest z żywiołem wody i obwoływany patronem miejsc i ludzi związanych z wodą (marynarzy, rybaków itp.). Jego figury można spotkać przy mostach, brodach lub innego rodzaju przeprawach przez rzeki. Mniej znana jest jego rola jako opiekuna studni i źródeł. Święty czczony bywa także jako patron dobrej sławy, opiekun w godzinie śmierci, oraz chroniący kupców i podróżnych.

1.4. KARTA EWIDENCYJNA

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW ul. Piastowska 14 45-082 OPOLE		A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V X Y Z										Nr No	11.	PACZKOW Miejscowość (locality)	loco	OPOLSKIE województwo (province)	12. Miejsce przechowywania (location) Rzeźba usytuowana na terenie plant miejskich u wylotu ul. Wojska Polskiego / w sąsiedztwie d. Bramy Nyskiej/.	13. Właściciel, jego adres (owner's address) Burmistrz w Paczkowie =====	14. Ulotopienie (accessibility)	15. Data i nr rejestru (designation, date, No)	16. Akta (records)	17. Fotografia i negatywy fotograficzne. Nr (iconography and negatives, No) neg.- fototeka P80Z/Opole			
RZEZBA - ŚW. JAN NEPOMUCEN		2. Materiał, technika (material, technique) kamień rzeźbiony										7. Ilość (quantity) 1		6. Wymiary: (dimensions) 130cm x figura wys. (h), szer. (w), głębi. (d).		9. Opis, znaki, sygnatury, napisy (description, marks, signatures, inscriptions) Rzeźba umieszczona na kamiennym, profilowanej uskokowo podstawie; całość na murywanym z cegły cokole; w jego ściankę frontową wmurowany kamienny kartusz herbowy Krzysztofa v. Hundorfa z datą 1679. Figura pełnoplastyczna stojąca w kontrapoście, zaakcentowanym silnie zgiętą w kolanie lewą nogą. Głowa, otoczona kolistym nimbem /żelaznym/, przechylona na prawy bark. Strój postaci liturgiczny; sutanna, odsłaniająca czubki butów, ściśle przylegająca do struktury nóg /forma pionowych fałd o miętko wykonanych krawędziach/- komża sięgająca kolan, opracowana w formie drobnych płaszczyzn, wyodrębnionych płytkimi fałdami, oderwanymi od układu pelerynką /jej lewej stronie. Ramiona i plecy okryte imitującym futro/. Biret na głowie. Twarz szczupłą, okolona krótkim zarostem. Dłonie podtrzymują ułożony ukośnie do osi wertykalnej rzeźby, krucyfik z przylegającą do niego palmą - wierzchołkiem. Masowy kanon postaci, krępa sylwetka.		5. Autor, warsztat, szkoła (author) śląski		4. Czas powstania (date) 2 połowa XVII wieku		3. Styl (style) barok		8. Historia (history)	
																									

2. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

2.1. WARUNKI PRZECHOWYWANIA

Obiekt eksponowany w warunkach zewnętrznych.

2.2. PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Główne czynniki niszczące opisywany obiekt to agresywne gazy atmosferyczne oraz opady atmosferyczne. Część zniszczeń spowodowały sole rozpuszczalne w wodzie oraz mróz. Stan pomnika pogarsza uszczelnienie powierzchni wtórnymi farbami. Do przyczyn zniszczeń należy dodać liczne akty wandalizmu i kradzieże. Dolna i górna część portalu ulega cyklicznemu zawilgoceniu. Woda jest podciągana kapilarnie z gruntu oraz zalewa obiekt od góry. Obiekt jest mocno zacieniony przez pobliskie drzewa. Z liści spadają na obiekt substancje organiczne.

2.3. SKUTKI DZIAŁANIA CZYNNIKÓW NISZCZĄCYCH (STAN ZACHOWANIA)

Pomnik wykazuje różny stopień destrukcji, zależnie od elementu. Jednak ogólny stan należy określić jako zły.

Piaskowiec:

Widać liczne, ale drobne ubytki i pęknięcia. Mikroorganizmy (grzyby, glony oraz porosty) rozwijają się na całej powierzchni. Powierzchnię pokrywa brud i nawarstwienia oraz ptasie odchody.

Marmur:

Kamień jest popękany i mocno wypłukany. W dolnej części brakuje narożnika. Powierzchnia marmuru nosi ślady postępującej dezintegracji granularnej. Pokrywa ją brud i nawarstwienia, miejscowo grube i czarne. Na obrzeżach płyty zaobserwowano ślady wtórnych farb i zapraw.

Aureola okalająca pierwotnie głowę nie zachowała się w całości, jednak jej przebieg i przybliżony rozmiar wyznacza ocalały pręt pokryty nawarstwieniami korozyjnymi. Brakuje gwiazdek.

Ceglany cokół został wyspoinowany i częściowo pokryty (w górnej części) zaprawą cementową o niskiej nasiąkliwości i zbyt dużej wytrzymałości. Od góry postument pokrywają też glony i porosty. Niektóre cegły są spękane, widać kilka drobnych ubytków. Całość jest brudna.

Stan zachowania ukazują zdjęcia (*Część II. Dokumentacja fotograficzna*).

3. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Obecna konserwacja ma powstrzymać działanie czynników niszczących oraz poprawić estetyczny odbiór obiektu. Ze względu na konieczność przeprowadzenia strukturalnego wzmocnienia i hydrofobizacji zakłada się demontaż rzeźby i prowadzenie zabiegów konserwatorskich w pracowni. Zakłada się też demontaż marmurowego kartusza herbowego.

Zabiegiem niezbędnym w strefie cokołowej jest całkowite usunięcie zapraw cementowych. Jeżeli usuwanie cementu spowoduje znaczne zniszczenia cegieł dopuszcza się, po komisyjnej ocenie stanu, wymianę postumentu na nowy, wykonany z cegieł i kształtek ceramicznych identycznych z oryginałem. Jednak pierwotnym założeniem jest ratowanie cokołu istniejącego.

4. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

4.1. Prace konserwatorskie przy elementach piaskowcowych

1. Demontaż figury.
2. Dezynfekcja obiektu alkoholowym roztworem Lichenicidy, Biotinu R lub innego preparatu biobójczego dobranego po wykonaniu prób lub badań.
3. Oczyszczanie powierzchni piaskowca z luźnych nawarstwień metodami mechanicznymi z zachowaniem należytej ostrożności.
4. Usunięcie zabrudzeń z zapraw metodami mechanicznymi z zachowaniem należytej ostrożności.
5. Oczyszczanie powierzchni z czarnych nawarstwień, np. przez okłady z 5% r-ru HF w okładzie ligninowym zmywane wodą pod ciśnieniem lub parą wodną. Dopuszcza się doczyszczanie metodą strumieniowo-ścierną, pod warunkiem wykonania zabiegu w sposób bezpieczny dla powierzchni obiektu.
6. Usuwanie zaplamień po szkodliwym działaniu mikroorganizmów, np. poprzez wybielające okłady z podchlorynu wapnia bądź perhydrolu (wybór metody po przeprowadzeniu prób). Można wykorzystać do doczyszczania metodę laserową.
7. W razie potrzeby - usunięcie oleju z przypowierzchniowych warstw kamienia metodą zmydlania roztworem amoniaku w okładzie z ligniny lub pulpy celulozowej.

8. Odsolenie obiektu metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska z wykorzystaniem okładów z ligniny lub pulpy celulozowej, z ewentualnym dodatkiem piasku i glinki bentonitowej.
9. W przypadku stwierdzenia osłabienia kamienia miejscowe wzmocnienie środkiem krzemoorganicznym Remmers Funcosil KSE (100, 300, 500 - zależnie od potrzebnej sily wzmocnienia) lub innym zawierającym czteroetoksysilan.
10. Klejenie odspojonych lub odłamanych części. W razie potrzeby mechanicznego wzmocnienia spoin - wykorzystać stal nierdzewną lub aluminium.
11. Uzupełnianie ubytków masami na bazie cementu białego 52,5 z kruszywem kwarcowym odpowiedniej granulacji i pigmentami suchymi, z ewentualnym dodatkiem 3% dyspersji Primal AC33 jako wody zarobowej. Można wykorzystać gotowe zaprawy do piaskowca, pod warunkiem dopasowania właściwości fizyko-mechanicznych sztucznego kamienia do uzupełnianego piaskowca
12. W przypadku znalezienia resztek oryginalnych polichromii - zabezpieczenie i wzmocnienie reliktyw (np. Paraloidem B-72).
13. Hydrofobizacja i wzmocnienie strukturalne obiektu preparatem krzemoorganicznym Konsil Z. Zabieg należy wykonać prawidłowo pod względem technicznym dobierając metodę nasycania tak, aby wprowadzić preparat na głębokość minimum 5-8 cm (przez okład lub w kąpieli).
14. Ewentualne patynowanie niektórych uzupełnień i nie dających się usunąć plam wykonanymi samodzielnie laserunkowymi farbami o spoiwie z preparatu krzemoorganicznego (np. użytego do wzmacniania i hydrofobizacji) lub farbami gotowymi przeznaczonymi do tego rodzaju prac.
15. Dopuszcza się złączenie elementów kamiennych (np. koronek i innych ozdobnych elementów szat) oraz ich ewentualne malowanie pod warunkiem uzyskania informacji niedostępnych na etapie projektowania (odkrycie reliktyw farb lub folii pozłotniczych podczas prac konserwatorskich, zdobycie nowych materiałów archiwalnych). Zabiegi opisane w niniejszym punkcie (technika, zakres) należy zaakceptować komisyjnie.
16. Montaż figury. Skorodowane, stare kotwy montażowe należy zastąpić nowymi, ze stali nierdzewnej. Pomiędzy cokołem a figurą wykonać izolację ze szlamu mineralnego. Do spoinowania montowanych elementów wykorzystać zaprawę trasową lub z wapna zwykłego z niewielkim dodatkiem białego cementu. Spoiny należy barwić w masie.

4.2. Prace konserwatorskie przy elemencie marmurowym

1. Demontaż kartusza herbowego.
2. Oczyszczanie powierzchni marmuru z luźnych nawarstwień oraz resztek zapraw.
3. Usunięcie wtórnych uzupełnień.
4. Oczyszczanie powierzchni z nawarstwień, np. przez okłady z węglanu amonu, kwaśnego węglanu amonu lub wersenianu dwusodowego zmywane wodą pod ciśnieniem lub parą wodną. Dopuszcza się doczyszczanie metodą strumieniowo-ścierną, pod warunkiem wykonania zabiegu w sposób bezpieczny dla powierzchni obiektu.
5. Usuwanie zaplamień, np. poprzez wybielające okłady z podchlorynu wapnia bądź mieszaniny perhydrolu i etanolu (wybór metody po przeprowadzeniu prób). Można wykorzystać do doczyszczania metodę laserową.
6. Dezynfekcja obiektu alkoholowym roztworem Lichenicydy lub innego preparatu biobójczego dobrane po wykonaniu prób lub badań.
7. Odsolenie obiektu w strefach dezintegracji (gdzie kamień pod wpływem czynników niszczących stał się częściowo porowaty) metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska z wykorzystaniem okładów z ligniny lub pulpy celulozowej, z ewentualnym dodatkiem piasku i glinki bentonitowej.
8. W przypadku stwierdzenia osłabienia kamienia (możliwe w strefie powierzchniowej) miejscowe wzmocnienie środkiem krzemoorganicznym Remmers Funcosil KSE 300 lub innym zawierającym czteroetoksylan.
9. Klejenie odspojonych lub odłamanych części.
10. Uzupełnianie ubytków masami na bazie cementu białego 52,5 z dodatkiem 3% dyspersji Primal AC33 jako wody zarobowej, z kruszywem marmurowym lub masami na bazie żywic sztucznych odpornych na UV, z wypełniaczami o odpowiedniej granulacji i pigmentami suchymi. Można wykorzystać gotowe zaprawy do marmuru, pod warunkiem dopasowania właściwości fizyko-mechanicznych sztucznego kamienia do uzupełnianego.
11. W przypadku znalezienia resztek oryginalnych polichromii - zabezpieczenie i wzmocnienie reliktyw.

12. Ewentualne patynowanie niektórych uzupełnień i nie dających się usunąć plam laserunkowymi farbami na bazie preparatu Primal AC33, Funcosil KSE 300 lub farbami gotowymi, np. Historic Lasur firmy Remmers.
13. Dopuszcza się złocenie elementów kamiennych (np. inskrypcji) oraz ich ewentualne malowanie pod warunkiem uzyskania informacji niedostępnych na etapie projektowania (odkrycie reliktyw farb lub folii pozłotniczych podczas prac konserwatorskich, zdobycie nowych materiałów archiwalnych). Zabiegi opisane w niniejszym punkcie (technika, zakres) należy zaakceptować komisyjnie.
14. Zabezpieczenie powierzchni woskiem Cosmolloid 80H.
15. Montaż kartusza. Skorodowane, stare kotwy montażowe należy zastąpić nowymi, ze stali nierdzewnej.

4.3. Prace konserwatorskie przy wstęgu ceglany cokołu

1. Wstępne odkażenie (np. Biotin R, Preventol R80, Imprapol PS, BFA, Lichenicida).
2. Zaprawy z powierzchni cegieł należy usunąć mechanicznie, bez naruszania lica cegieł. Dopuszcza się miejscowe doczyszczanie cegieł nieszkliwionych metodą strumieniowo-ścierną z wykorzystaniem miękkich kruszyw.
3. Oczyszczenie z nawarstwień metodą mokrą środkami zawierającymi HF pod warunkiem przeprowadzenia zabiegu w słoneczny dzień, przy pogodzie umożliwiającej szybkie odparowywanie nadmiaru wody użytej podczas zabiegu. Zaleca się odprowadzanie wody podczas oczyszczania poza obręb obiektu, np. przez osłonięcie muru poniżej miejsca czyszczonego folią oraz użycie wody gorącej.
4. Usunięcie wtórnych spoin cementowych. Zabieg należy wykonać w miarę możliwości bez uszkodzenia cegieł.
5. Odsolenie metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska.
6. Strukturalne wzmocnienie miejsc osłabionych preparatem krzemoorganicznym o właściwościach hydrofilnych (na bazie czteroetoksylanu).
7. Uzupełnienie ubytków w ceglach. należy zastosować zaprawę mineralną barwioną w masie. W przypadku drobnych ubytków wodę zarobową można modyfikować kilkuprocentowym dodatkiem dyspersji akrylowej.
8. Spoinowanie zaprawą wapienną (spoiwo z wapna trasowego).